

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України,
головному науковому співробітнику,
доктору юридичних наук, професору,
дійсному члену (академіку) НАПрН України,
Заслуженому юристу України
Малишевій Наталії Рафаелівні

В І Д Г У К

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, професора
кафедри міжнародного права Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин Київського національного університету імені
Тараса Шевченка Сергія Дмитровича Білоцького
на дисертацію Кадухи Івана Васильовича на тему «Міжнародно-
правове співробітництво в сфері охорони здоров'я: питання теорії і
практики», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 29 – «Міжнародні відносини»
за спеціальністю 293 – «Міжнародне право»**

Актуальність і значущість теми дисертаційного дослідження.

Події останнього десятиліття демонструють на міжнародній арені значну трансформацію пріоритетів і напрямів міжнародно-правової співпраці в різних сферах життєдіяльності. Власне сфера охорони здоров'я не є винятком при цьому, що підтверджують пандемії, поширення війн та інших збройних конфліктів, транскордонний медичний туризм тощо. Прикметно, що це суттєво вплинуло і продовжує впливати на функціонування і розвиток міжнародної системи захисту прав людини, її нормативно-правову та інституційну основи.

Зрештою, людство залишається вразливим до глобальних і транскордонних загроз життю і здоров'ю, безпеки навколишнього середовища, що вимагає не лише ініціатив сучасних держав та інших суб'єктів

міжнародного права, а й учасників суспільних відносин національних й локальних рівнів у напрямі акумулювання зусиль стосовно розширення інструментів забезпечення захисту персоналу і пацієнтів, медичної інфраструктури, громадського здоров'я, дієвості глобального управління системою охорони здоров'я.

Тому закономірним є привернення уваги науковців до глобальної безпеки і невід'ємної передумови реалізації фундаментальних прав і свобод людини, форм діяльності таких міжнародних організацій як ООН, Рада Європи, ОБСЄ, СОТ, МКЧХ, а також спеціалізованих установ ООН, насамперед, ВООЗ та інших. Влучним є твердження автора підготовленого дослідження про те, що практика міжнародних судових інституцій, зокрема ЄСПЛ, засвідчує недостатній прогрес у вирішенні питань про позитивні зобов'язання держав із забезпечення права на здоров'я, що відображено у численних рішеннях проти України та інших держав.

Таким чином, на універсальному, регіональних і локальних рівнях міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я констатовано значні зрушення і певні проблеми, що вимагають належного вивчення, ґрунтовного аналізу й пошуку способів удосконалення взаємодії, координації, стандартизації у названій сфері, протидії численним загрозам і викликам, забезпечення ефективності гарантій реалізації й захисту права на охорону здоров'я. Насамперед, це підкреслює актуальність тематики дисертації І.В. Кадухи, невідкладність й оперативність досягнення поставленої мети й вирішення відповідних завдань.

Зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами, темами

Тема дисертаційного дослідження відповідає програмам науково-дослідної діяльності Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України і є складовою планових тем «Адаптація законодавства України до права Європейського Союзу в умовах повоєнного відновлення» (РК 0123V104299),

науково-дослідній темі «Міжнародні стандарти міжнародних організацій та їх імплементація державами-членами» (692021/150106) кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Київський авіаційний інститут»; міжвідомчим дослідницьким ініціативам, зокрема: «Міжнародно-правові аспекти забезпечення прав людини в умовах сучасних глобальних викликів» (0121U108745), «Адаптація правової системи України до стандартів міжнародного права в умовах воєнного стану» (0123U101622) та ін.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, викладених у дисертації.

Дисертацію Івана Кадухи вирізняє оригінальність структури й змісту дослідження, послідовність й аргументація викладу основних положень і висновків. Ступінь достовірності й наукова обґрунтованість отриманих результатів зумовлені комплексністю і міждисциплінарністю роботи, логічним викладенням матеріалу, новачійними авторськими підходами й концепціями. Усе це базується на значній джерельній базі дослідження, нормативних і доктринальних джерелах, належному рівні опрацювання численних праць українських і зарубіжних авторів, експертно-аналітичних матеріалів, правозастосовної практики.

Вдалим спостерігається формулювання мети роботи, а саме комплексного дослідження теоретичних і практичних проблем міжнародно-правового співробітництва у сфері охорони здоров'я, узагальнення висновків, положень, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення даного процесу, імплементації міжнародних стандартів у цій сфері в Україні. Вона, як запевняє автор, зумовила постановку таких завдань: - проаналізувати еволюцію міжнародно-правових відносин у сфері охорони здоров'я і доктринальні основи їх вивчення; - розкрити природу права на охорону здоров'я як суб'єктивного права, його місце в системі соціальних прав людини, взаємозв'язок з іншими фундаментальними правами; - систематизувати джерела міжнародно-правового

регулювання у сфері охорони здоров'я, - проаналізувати стан забезпечення права на охорону здоров'я; - охарактеризувати архітектуру, зміст і напрями міжнародно-правового співробітництва у сфері охорони здоров'я; - конкретизувати міжнародно-правові механізми контролю за виконанням державами зобов'язань у сфері охорони здоров'я, проблеми їх функціонування; - виявити специфіку міжнародно-правового регулювання охорони здоров'я в умовах збройних конфліктів і протидії глобальним епідеміям, ключові виклики і прогалини; - з'ясувати особливості міжнародно-правових механізмів забезпечення безпеки лікарських засобів і надання медичної допомоги, зокрема в транскордонному контексті; - узагальнити практику Європейського суду з прав людини, окремих національних судів у сфері захисту права на охорону здоров'я; - окреслити проблеми імплементації міжнародно-правових стандартів у сфері охорони здоров'я в Україні, - обґрунтувати пропозиції з удосконалення національного законодавства і правозастосовної практики.

Важливо, що названі мета і завдання дисертантом успішно реалізовані, цьому сприяли використані методологічні прийоми, способи, підходи наукових досліджень. Наприклад, йдеться про діалектичний, герменевтичний, порівняльно-правовий, системний, історико-правовий, формально-юридичний, логіко-юридичний, синергетичний, аксіологічний, соціологічний, статистичний методи, структурно-функціонального аналізу, правового моделювання і прогнозування та ін. Тому викладені положення, висновки й рекомендації мають завершений вигляд, обґрунтовані, лаконічні й достовірні, автор критично аналізує, диференціює існуючі наукові позиції, що стосуються міжнародно-правового співробітництва у сфері охорони здоров'я, забезпечення регулювання і реалізації права на охорону здоров'я. Також вдалим вбачається визначення доступної джерельної, інформаційної та емпіричної основ дослідження. Зокрема, оптимальним і закономірним є вивчення практики діяльності міжнародних організацій, міжнародних судових органів, квазісудових органів ООН, моніторингової діяльності неурядових організацій.

Критичний аналіз, поряд зі стратегічним і концептуальним виміром викладених результатів дослідження, безумовно, дозволили врахувати досягнення теорії й практики міжнародного права, конституційного права, теорії держави і права, кримінального та адміністративного права і т.д. При цьому цілісне авторське бачення, констатація і вирішення наукової проблематики дозволили сформулювати якісно нові положення, важливі для перелічених галузей юридичної науки, практичної діяльності безпосередньо учасників відносин у сфері охорони здоров'я.

Оцінюючи *наукову новизну результатів дисертаційного дослідження* можна погодитись, що це одне з перших у вітчизняній юридичній науці комплексних досліджень міжнародно-правового співробітництва у сфері охорони здоров'я, що охоплює його теоретико-правові засади, становлення і розвиток міжнародно-правових відносин в цій сфері, інституційну архітектуру, джерельну базу, механізми імплементації та вдосконалення на глобальному, регіональному і національному рівнях.

З-поміж положень наукової новизни дисертації І. Кадухи відзначимо:

- обґрунтування концепції комплексної рамкової Конвенції ООН з глобальної безпеки здоров'я як системоутворюючого міжнародного договору, що має на меті подолання фрагментації сучасного міжнародного права охорони здоров'я. Її ключові елементи: юридичне закріплення підходу «Єдине здоров'я», встановлення чітких первинних зобов'язань держав (щодо готовності, звітності, фінансування), створення незалежного моніторингового органу;

- запропоновано створення Національного механізму звітності та імплементації у сфері прав людини (НМЗІ) як постійно діючого міжвідомчого координаційного органу для системного виконання рекомендацій міжнародних контрольних інституцій у сфері охорони здоров'я;

- сформульовано концепцію і ключові елементи комплексного Національного протоколу щодо захисту медичних об'єктів, транспорту і

персоналу в умовах збройного конфлікту як інструменту імплементації норм міжнародного гуманітарного права, практики міжнародних судів;

удосконалено: модель архітектури міжнародно-правового співробітництва у сфері охорони здоров'я, що ґрунтується на єдності рівнів: глобального (нормативного), де встановлюються універсальні стандарти; регіонального (інтеграційного), де відбувається гармонізація політик і стандартів; двостороннього, що вирішує конкретні практичні питання; зміст співробітництва на кожному з рівнів реалізується через циклічну взаємодію трьох функціональних напрямів: нормотворчого, інформаційно-аналітичного та операційного;

- доктринальне визначення права на охорону здоров'я як системоутворюючого елементу інституту соціальних прав людини шляхом доведення його подвійної функціональної ролі: з одного боку, виступає передумовою та гарантією для реалізації інших фундаментальних прав, а з іншого – його власна реалізація залежить від забезпечення інших прав;

- систематизацію джерел міжнародного права у сфері забезпечення безпеки лікарських засобів, розкривши їхню ієрархічну структуру та взаємодоповнюючу природу: юридично обов'язкові міжнародні договори (Конвенція Медікрім, Угода ТРІПС), звичаєві норми, рішення міжнародних судових інституцій, акти «м'якого права» міжнародних організацій (ВООЗ, ІСН);

набули подальшого розвитку:

- доцільність кодифікації законодавства про права пацієнтів шляхом розробки і прийняття спеціального Закону України «Про права пацієнтів», визначено його предмет регулювання, ключові структурні елементи, включаючи систематизацію загальних і спеціальних прав пацієнтів, створення дієвих механізмів їх захисту;

- розроблено та аргументовано конкретні законодавчі пропозиції щодо модернізації цивільно-процесуальних гарантій захисту прав пацієнтів в Україні шляхом внесення змін до Закону України «Основи законодавства України про

охорону здоров'я» із запровадженням принципу розподілу тягара доказування у справах про відшкодування медичної шкоди, визначено зміст відповідних норм;

- положення про еволюцію міжнародно-правового співробітництва у сфері охорони здоров'я, зокрема ключовий фактор його трансформації – доктринальний перехід від вузького, економічно детермінованого «санітарного» підходу до комплексної парадигми, що базується на фундаментальному праві людини на здоров'я;

- теоретичне обґрунтування необхідності реформування моделі фінансування ВООЗ, забезпечення незалежності й ефективності цієї організації у виконанні її статутних завдань та нових повноважень за Пандемічною угодою;

- дискусія про взаємодію міжнародного гуманітарного права і міжнародного права прав людини в умовах збройного конфлікту на основі принципу *lex specialis*, а також положення про кваліфікацію порушень норм щодо охорони здоров'я як серйозних міжнародних злочинів (*erga omnes* зобов'язання), що передбачають індивідуальну кримінальну відповідальність;

- аналіз правових викликів, пов'язаних з цифровою трансформацією системи охорони здоров'я, та аргументація щодо необхідності адаптації ключових принципів Загального регламенту про захист даних (GDPR) для забезпечення конфіденційності медичної інформації в Україні;

- положення про необхідність системної імплементації міжнародно-правових стандартів у національне законодавство України, зокрема через кодифікацію (Медичний кодекс), прийняття спеціальних законів («Про права пацієнтів»), модернізацію договірної бази євроінтеграційного курсу держави.

Практична значущість результатів дослідження

Викладені аргументовані положення, висновки й рекомендації використані або можуть бути використані у:

- науково-дослідній діяльності – у процесі вивчення проблем виконання міжнародних зобов'язань у сфері охорони здоров'я, визначення і забезпечення правового статусу пацієнтів, ефективності процедур захисту їх прав, розвитку

глобального і європейського права охорони здоров'я, вивченні окремих аспектів міжнародно-правового співробітництва в умовах збройних конфліктів, пандемій та інших сучасних викликів;

- освітньому процесі – при розробці навчальних посібників і підручників, нових спецкурсів, викладанні дисциплін «Міжнародне публічне право», «Міжнародне гуманітарне право», «Міжнародне право прав людини», «Міжнародно-правові механізми захисту прав людини», «Право Європейського Союзу», «Право міжнародної безпеки», «Міжнародне правосуддя»;

- правотворчості – у процесі внесення змін і доповнень до законодавства, зокрема Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», розробки проектів нових законів («Про права пацієнтів», Медичного кодексу), нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України і Міністерства охорони здоров'я України, спрямованих на гармонізацію національного законодавства з міжнародно-правовими стандартами;

- правозастосуванні – з метою вдосконалення процедури імплементації міжнародних зобов'язань України у досліджуваний сфері, уніфікації практики застосування відповідних міжнародно-правових стандартів і прецедентного права ЄСПЛ у діяльності органів судової влади, Міністерства охорони здоров'я України, Національної служби здоров'я України, Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, інших уповноважених суб'єктів;

- правозахисній і правопросвітницькій роботі – для підвищення правосвідомості й правової культури населення, особливо пацієнтів та медичних працівників, а також для використання у діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, громадських організацій, розробників тематичних лекцій, семінарів та навчальних тренінгів з даної проблематики.

Дискусійні положення дисертаційної роботи, що потребують пояснень чи спростування.

Загалом дисертаційне дослідження І.В. Кадухи, включає деякі положення, що слід пояснити та конкретизувати, можливо навіть й спростувати під час

публічного захисту. Йдеться, як вбачається, про наступні:

По-перше, потребує уточнення систематизація наукового доробку в досліджуваній сфері, зокрема, доктринальна основа дослідження міжнародно-правового співробітництва в сфері охорони здоров'я. Так, чим суттєво відрізняється рецензована дисертація від інших дотичних до вашої проблематики робіт, наприклад підготовлених Хендель Н.В. (2014), Гольденберг Т.В. (2019), Назарко Ю.В. (2019), Островською Б.В. (2019) та ін.

По-друге, доцільним є привернення уваги наукової спільноти до порівняльно-правового аналізу нормативно-правового та інституційного механізмів забезпечення права на здоров'я, права на охорону здоров'я, співпраці держав та інших суб'єктів міжнародного права у сфері охорони здоров'я. Однак такий аналіз, здійснений здобувачем, має дещо фрагментарний або вибірковий характер, тобто не охоплені усі регіональні рівні міжнародно-правового співробітництва в сфері охорони здоров'я, відповідні теоретичні й практичні аспекти; так само і галузеві особливості тощо.

По-третє, обґрунтована авторська модель архітектури міжнародно-правового співробітництва у сфері охорони здоров'я на глобальному, регіональному, двосторонньому рівнях. Водночас варто конкретизувати критерії й підстави, принципи названої моделі архітектури, а також окреслити часові параметри її формування, становлення і розвитку.

По-четверте, на стор. 223-224 роботи констатовано, що «міжнародно-правове співробітництво у сфері охорони здоров'я становить динамічне імперативне і багатовимірне явище, що є функціональною передумовою забезпечення глобальної безпеки.» Такому висновку передувало наступне твердження «дедалі частіше розглядають екологічну безпеку, рівновагу і добробут як обов'язкову передумову реалізації прав на життя, охорону здоров'я. Згідно з принципом сталого розвитку держави уповноважені впроваджувати превентивні заходи для мінімізації техногенного впливу і за цих умов правовий режим охорони здоров'я набуває комплексного характеру, де

медичні гарантії реалізуються у нерозривному зв'язку із заходами забезпечення екологічної рівноваги і кліматичної стійкості....»

Постає ряд запитань: все ж таки йдеться про передумови реалізації названих прав, принципи, правовий режим, механізм забезпечення права на охорону здоров'я й інших пов'язаних прав людини, міжнародно-правового співробітництва у сфері охорони здоров'я, сталого розвитку, забезпечення екологічної рівноваги і кліматичної стійкості. Яким чином вони співвідносяться?

По-п'яте, значна увага приділена вивченню міжнародно-правового регулювання охорони здоров'я в умовах збройних конфліктів, протидії глобальним епідеміям, обігу фальсифікованих лікарських засобів, забезпечення належного обігу й безпеки лікарських засобів. фармаконагляду, розширення прав і можливостей пацієнтів, у тому числі в умовах активізації процесів європейської інтеграції. Фактично цими напрямками охоплюється значне коло сучасних міжнародно-правових відносин, відносин наднаціонального рівня. Тому автор підкреслює необхідність прийняття комплексної рамкової Конвенції ООН з глобальної безпеки здоров'я й ієрархічно пов'язаних спеціальних протоколів; Міжнародної стратегії відновлення після пандемій і створення Глобальної системи стратегічних резервів медичних товарів; постійного міжнародного фонду готовності до пандемій; Надзвичайного комітету з прав людини в умовах пандемій; розробку Національного протоколу щодо захисту медичних об'єктів, транспорту та персоналу в умовах збройного конфлікту; затвердження МОЗ України клінічних настанов і методичних рекомендацій для медичних працівників і т.д.

Зрештою, важливо акцентувати на пріоритетах з вищенаведеного і раціонального з точки зору фінансової доцільності, обґрунтованості, доступності, ефективності для конкретної людини, держави, а не тільки для перспектив глобальної безпеки здоров'я, глобального права охорони здоров'я, міжнародного медичного простору.

Викладені положення, рекомендації й зауваження стосуються переважно наукової дискусії і загалом не впливають на позитивну оцінку дисертації Кадухи І. В., не зменшують її наукового теоретичного і практичного значення.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях.
Найбільш суттєві положення і висновки дисертації І. В. Кадухи викладені у 7 наукових працях автора, у яких опубліковані основні наукові результати, з них 4 статті – у наукових фахових виданнях України і 3 тез доповідей на наукових конференціях, інших заходах. Публікації відображають результати і висновки дослідження, їх. кількість, обсяг і зміст відповідають вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 341; від 19.05.2023 р. № 502).

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Дисертація Кадухи І.В., викладені положення і висновки обґрунтовані на підставі самостійних досліджень, зазначені посилання на відповідні наукові праці дисертанта, наведені в анотації. Усі праці здобувача, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації, є одноосібними, пов'язані з темою дисертаційного дослідження і розкривають його зміст. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, що підкреслює самостійність, обґрунтованість, відсутність порушень академічної доброчесності.

Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації.

Зміст анотації дисертації відповідає основним положенням кваліфікаційної праці. Анотація не містить положень або ідей, що не зазначені в основному тексті дисертації. Вона подана українською та англійською мовами і є узагальненим стислим викладом основного змісту дисертаційного дослідження, його основних результатів, що відзначаються науковою новизною.

На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що дисертація **Кадухи Івана Васильовича** на тему «Міжнародно-правове співробітництво в сфері охорони здоров'я: питання теорії і практики» – завершене і самостійне дослідження, у якому отримано нові теоретично обґрунтовані результати. Дисертація, її анотація відповідають вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (із змінами) і Вимогах до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (зі змінами). Робота відповідає спеціальності 293 – Міжнародне право, а її автор – **Кадуха І. В.** за результатами і на підставі публічного захисту заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 – Міжнародне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
міжнародного права Навчально-наукового інституту міжнародних
відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Сергій БІЛОЦЬКИЙ

